

הדף היומי

עלון יומי ללומדי הדף היומי ו"ל ע"י מדרשית הדף היומי פ"ח

מסכת בבא בתרא - דף קלב

לצורך המקח. ועי' במהרי"ט אלגזי (בכורות פ"ה סקני"א) ובחידושי הגרש"ש (קידושין סי' ה) כאשר אדם א' נותן מעות לאדם ב', יכול להנתן בנתינתו שהתחייבות תחול כלפי אדם ג', וזה תמורה לכסף, לכן כאשר האשה קיבלה מעות מתחייבת תחול קנינה כספית בקנינה, ומעמידה את קידושה כלפי הבעל למרות שהבעל לא חסר ממון משלו, אולם האשה הקנתה קידושין תמורת ממון. וכתב הקצוה"ח (קכג, ה) שלכך בקנין סודר הנעשה בדרך של עבד כנעני, לא צריך להגיע להלכות זכיה ושליחות, שהרי עצם הדבר שהמקנה קיבל ממון, הוא מקנה, ואין הבדל אם קיבל מהקונה או לא. ועיי"ש שהוכיח דברי בהרמב"ה.

הגר"ח על הרמב"ם (מלוה ולוה ה, ג) מביאר שאין הביאור שאין צריך נתינה מיד הקונה למקנה, הפוך הדבר התחדש בעבד כנעני שנתינה של אדם שלישי מועילה כמו שהקונה עצמו נתן, וצריך בקנין ממון שיעבור הכסף בין הקונה למקנה אולם מועיל כמו שנתן. ומועיל מצד זכיה ושליחות עבור המקבל. ויהיה נפק"מ בין ב' הביאורים אם יועיל להקנות בעבד כנעני לגוי, אם כדברי הקצוה"ח אין שום חסרון שהקונה יהיה בו שהרי כל מה שנאמר שמועיל אף אם משוה אחר יתן את המעות. אולם לדברי הגר"ח שדן שליחות וזכין נאמר כאן שמועיל שאדם אחר ישלם למוכר עבור הזוכה, א"כ גוי שממועט בכל זכיה ושליחות א"כ אף כאן אין טעם לומר שיועיל עבורו ע"כ. (ועי' בהו"מ בסמ"ע קכג, כא ובט"ז שם).
 מעתה אם למד הרשב"ם כדברי הקצוה"ח שאין צריך להגיע בקנין סודר הנעשה באופן של עבד כנעני לדיני זכיה ושליחות, א"כ אין חסרון שהקנה הקונה עבור הבנים, בכל קנין שיעשה עבורם הרי צריכה לזכות ולא יכול לזכות כיון שמעשה ידיה לא מוציא מרשות בעלה, אולם בקנין סודר שאין עניינו לזכות מדיוני זכיה, אלא יצירת מעשה נתינה של הסודר עבור הבנים, אין חסרון במה שעושה האשה.

במה שאמרו לעיל שיש אופנים שכתב כל נכסיו לאשתו אולם כוונתו לעשותה אפוטרופוס בלבד, ולא לתת לה אותם במתנה. **הסתפק רבא**, האם זה דווקא במתנת שכיר מרע שחשש לכבודה, או אף בבריאה. או שנאמר שבבריא אין צורך הוא לכבודה שהרי נמצא הוא ויכבדהו מחמתו.
מביאה הגמ' ראינה מהלכות שיעבוד הקרקעות לכתובה, **כתב הבעל לאשתו פירות**, כאשר גובה כתובה גובה מן הקרקע **ולא אומרים** שבעקבות שקיבלה פירות מחלה על הכתובה. **וכן הדין** אם נתן לה קרקע נמורה למחצה לשליש או רביעי גובה משאר הנכסים את כתובתה. **אם כתב לאשתו את כל נכסיו**, ואח"כ בא בעל חוב לגבות את חובו שהיו נכסיו הבעל משועבדים לו, **לדעת ר"א**, תקרע האשה את שטר המתנה וכן תוכל לגבות את הכתובה, שלא מחלה על הכתובה אלא שטר המתנה בא לרבות לה עוד נכסים, ואם אין לה צורך בשטר הכתובה, תגבה את הכתובה מעיקר הדין. **לדעת רבנן**, הפסידה האשה. בעת שקיבלה את שטר המתנה מחלה על הכתובה, ועתה קודם לה הבעל חוב. **ואמר רבי יהודה הנחמט** אירע כדבר הזה בבת אחותי, ואמר החכמים שנמצאת קרחת מוכאן ומכאן.

מבואר בדברי הבריי"ת שאם לא בא בעל חוב, ונשאר ביד האשה שטר מתנה על כל הנכסים זוכה בהם, **ואומרים** שעשה את האשה אפוטרופוס בלבד, **בהכרח** מוציא מוכאן ומכאן, **ולמדנו מכאן** שהכותב נכסיו לאשתו והוא בריא נתן לה במתנה. **דוחה הגמ'**, שניתן להעמיד את הבריי"ת בשכיר מרע ויהיה תלוי במחלוקת האמוראים לעיל אלו נשים מקבלות במתנה ולא אומרים שעשה אותם אפוטרופוס, **לדעת רב עירוב** כל הנשים (עי' רשב"ם מה הכוונה ונקטו את לשונו של רבי עירוב לעיל), **לדעת רבינא** באשתו גרושה וארוסה.

אמר רב יוסף בר מניומי בשם ר"ג, בנידון הנזכר לגבי אשה שכתב לה בעלה את כל הנכסים במתנה ואח"כ בא בעל חוב, הדין כרבנן שתצא קרחת מוכאן ומכאן, **ואמנם שיטת ר"ג שיש לתלות באומדן דעת**, שאם הייתה יודעת שתפסיד את הכתובה בעקבות באו של הבעל חוב לא הייתה מחלת על השעבוד. **בכ"ז** האשה מחלה על השעבוד כיון שנה לא שיצא שטר שכתב לה בעלה את נכסיו, שיש בכך חשיבות ובעקבות כך מחלה על השעיבוד. **ודעת ר"ג** שהולכים בתר אומדנא ממה שפסק כדברי **רבי שמעון בן מנסיא**, באדם ששמע שנוטר בנו ולכן כתב כל נכסיו לאנשים אחרים, והתברר שבנו חי וקיים, **לדעת רבנן** כיון שנתן נתן, **לדעת רבי שמעון בן מנסיא**, אין המתנה קיימת כיון שאם היה יודע שבנו קיים לא היה נותן את הנכסים.

מבואר במשנה במסכת פאה, כתב את הנכסים לבניו, וכתב לאשתו קרקע כל שהוא. איבדה האשה את הזכות לתבוע כתובתה משאר הנכסים, כיון שקיבלה את הקרקע המסוימת. **וביאור בבב' שיטת רב**, היות זכייה האב לבנים את הנכסים ע"י האשה, והאשה סייעה בדבר ולא מחתה מוכח שמחלה על השעבוד לכתובה. **לדעת שמואל**, חילק את הנכסים לבניו בפניה ולא אמרה באמונה. **לדעת רבי יוסי ברבי חנינא**, אמר לה טלי קרקע זו בפנינו כתובתך. **ונקטת הגמ'** שזה מהדברים שהקלו בכתובה במחמת דבר כל תפסיד את כתובתה, ובעל חוב לא היה מפסיד את חובו בכ"ג, עד שיאמר שהוא מחול.

מבואר בתוספת המשנה שלדעת רבי יוסי, אם מחלה על הכתובה, אף שלא כתב לה קרקע כל שהוא, איבדה את הכתובה. **א"כ מוכח** שלשית רבנן צריך שכתובתה לה להדיא ובנוסף מחול, **ואיך אמרו האמוראים** שאיבדה כתובתה אף באופן שלא מחתה בלבד. **ומביאה הגמ' ברייתא** שאמר רבי יהודה שלרבנן צריך מחילה וכתובה. ונדחו דברי האמוראים בביאור דברי המקנה כל שהוא, **ביאר ר"ג לרבא**, ביאור דברי המשנה שהפסידו את הכתובה כאשר כתב לה קרקע כל שהוא, **כאשר** קיבלה קרקע כל שהיא **עשה אותה** כעין שותפה יחד עם הבנים ומחמת כך מחלה על שיעבוד הכתובה. וכך **אמר רב יוסף בר מניומי בשם ר"ג** (עי' ברשב"ם שבהכרח דברי ר"ג בשיטת רבי יוסי שהרי לרבנן צריך כתיבה ומחילה משם, ועיי"ש) **ונשאר רבא חתקן**, האם הנידון הנזכר בכתוב נכסיו לבניו ולאשתו קרקע כל שהוא ואיבדה את הכתובה, האם זה **דווקא בשכיר מרע** שיעודת שיתר לא יהיו לו נכסים ומחלה, **אבל בבריא** חושבת שיקנה עוד נכסים ולא מחלת על שיעבוד הכתובה, **או אף בבריא** הדין כך שלמעשה אין לבעל כרעג עוד נכסים.

אדם אמר, **חצי מהנכסים לבת א', חצי מהנכסים לבת ב'**, ושליש מהפירות יהיו לאשה. **שאל רב חסדא את ר"ג** כאשר הגיע לסורא, מה הדין. **שמואל פסק** שאפילו אם הקנה הבעל לאשה דקל אחד הפסידה את הכתובה. **שאל רב חסדא**, שמואל אמר באופן שהקנה לה דבר שבקרקע, כאן נתן לה פירות בלבד. **אמר לו ר"ג**, אם דיברת על "פירות" באמת לא איבדה את הכתובה ותיגבה כדינה.

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עיונים על הדף

איך שייך לזכות לבנים ע"י אשתו?

שיטת רב, היות זכייה האב לבנים את הנכסים ע"י האשה, והאשה סייעה בדבר ולא מחתה מוכח שמחלה על השעבוד לכתובה. שאלו הראשונים, איך יתכן שיזכה לבנים ע"י האשה, הרי מה שקנתה אשה קנתה בעלה, וגוף האשה כגופו ולא שייך להקנות ולזכות דבר לאחר בזמן שזה נמצא ברשותי, אלא ע"י גוף אחר, וא"כ מה כוונת רב שיזכה ע"י האשה.

וציינו הראשונים לב' סוגיות בעירובין ובנדרים, לאור דברי הגמ' בנדרים ביארו הראשונים את הסוגיא שלנו, שדברי רב שאמר שיזכה ע"י האשה הכוונה שיזכה אף לה, ומתוך שזוכה עבור עצמה יכולה לזכות אף עבור אחרים. עוד ביארו בראשונים, שבאמת לא הועילה האשה מאומה, כל הנידון היה שאנו צריכים גילוי דעת שמחלה על השעבוד, כאשר סייעה ביד הבעל לזכות לבנים, ואמת שלא הועילו מעשיה אבל ראה יש כאן, היא מחלה על השעבוד.

הרשב"ם בביאור הסוגיא כתב כך (ד"ה אמר רב) "עסקינן שנתנה לו סודר שלה להקנות לבנים כדקדוק" (ב"מ דף מז) בכליו של קונה, דמוכחא מילתא מדקא משתדלא בזכייית הבנים וגם נתן לה קרקע כל שהוא ואינה מערערת כלום, כיון דאיכא תרתי ודאי נתרצית להם בלב שלם להיות קונין מתנה זו שלא תוכל לטרוף מהן כתובתה ומחלה להן השעבוד של הנכסים הללו והפסידה כתובתה אל לא מתצא מקום אחר לגבות". עכ"ל.

מבואר בדברי הרשב"ם, א. האשה היא זאת שעשתה את מעשה הקנין, היא באה מצד הקונה לרכוש לבנים את מתנתם ובכליו של קונה נעשה המקח. ויש כאן ב' ראיות שמחלה שיעבוד כתובתה, עשיית הקנין, וקבלת קרקע כל שהוא. א. אשה יכולה לזכות לאחרים מיד בעלה כאשר עושים בקנין סודר. והדבר צריך בירור. ג. היא לא מחלה על הכתובה אלא ויתרה על השעבוד כלפי הבנים, שמהם לא תוכל לגבות. ואם הבעל ירכוש נכסים אחרים, תגבה מהם. והרשב"ם ממשיך מה שביאר בדברי גוף המשנה בפאה שאין הכוונה שאיבדה את כתובתה למרי אלא רק את זכות השעבוד ממתנת הבנים.

ועי' בשיעורי הגרש"ר מה שביאר בארוכה בזאת הסוגיא, והקדים לכך שרשב"ם הוקשה מה שהקשו הראשונים איך זוכה ע"י אשתו והרי אשתו כגופו וכדי לזכות לאחר צריך להוציא מרשות המקנה, ואמנם ע"י קנין סודר באנו לפתרון. ונלך כדרכו אולם בשינוי מעט כפי ראות עיני המעיין. וכך, אמרו בגמ' בקידושין (ז, א) "הילך מנה והתקדשי לפלוני", מקודשת מדיון עבד כנעני שמתחרר למרות שלא החסיר ממון עבור שחרורו, כך הבעל מקדש בלא להיות חסר". מה הביאור בהגדרת הקנין מצד "עבד כנעני", ונראה עלולת מעט פריטים שסיורו את הלוח וכך נבא לביאר דברי הרשב"ם לפינוי.

למדו בשי"ט (שם) שאשה המתקדשת מדיון עבד כנעני מקודשת אע"פ שהבעל לא החסיר ממון עבור הקידושין. מבואר בדברי הש"ס, שנקודת החידוש שהקידושין מועילים למרות שלא החסיר הבעל ממון, היינו שבכל קידושין בעלמא צריך הבעל להיות חסר ממון. כאשר נדמה את הקנין הנעשה באשה לקניינים בעלמא, וזה בעצם שורשו של קנין "עבד כנעני" הקונה לא פועל מאומה בקנין שנעשה עבורו, בקידושין אדם זר נתן מעות לאשה כדי שתתקדש לפלוני, אותו פלוני הוא הקונה לא עשה מאומה, כך עבד כנעני אדם זר נתן כסף לאדון כדי שישחרר אותו, העבד הוא הקונה את עצמו לא עשה לא פעל ואף יתכן ולא חשב, אולם זה מועיל. ובאמת צריך להשכיל מדוע? הרי יודעים אנו משכבר הימים שאין קנין יכול לפעול בלא ב' צדדים קונה ומקנה (הנידון בזכיה מן ההפך עומד בפני עצמו), א"כ מדוע מועיל בדין עבד כנעני רק מצד המקנה.

ואמת שהיה מקום לביאר שהפועל היוצא את מעשה הקנין עומד בשליחותו של הקונה, וא"כ יש כאן ב' צדדים, המקנה ושליחו לא הקונה. אך בכך צ"ע טובא מה החידוש המיוחד בעבד כנעני יתר על כל דבר שמצאנו בו שליחות.

אמנם, כך מבואר לפום ריהטת לשונו של רש"י בסוגיא שם בקידושין, שכתב הילך מנה והתקדשי לפלוני, והוא שלוחו אלא שמקדשה משלו, מקודשת ואע"ג דממונא לעמו של משלח הוא, מדיון עבד כנעני דתנן במתני' לקמן (קידושין דף כב) קונה את עצמו בכסף ע"י אחרים שאחרים פודין אותו בממונו והוא קונה עצמו ויוצא לחירות ואע"ג דלא חסר איהו באי ממונא מידי".

ובשיטת רש"י צריך להשכיל טובא, אם מדובר שהוא שלוחו, מדוע נזקקנו להגיע לדין "עבד כנעני" סוגיות ארוכות בשי"ט שמועיל שליח לקידושין, ואם רק בשביל לומר שהכסף לא היה של המשלח אלא של שליח, ולכאורה אם הוא שלוחו מדוע יצטרך לתת דווקא את כספו. ובאמת הרבה בראשונים חלקו על שיטת רש"י ואמרו שמהני בלא שמינה אותו שליח, ועי' ברא"ש, רשב"ם, מאירו ועוד.

ועוד הקשה הפנ"י, "עבד כנעני" שזה המקור לצורת הקנין הנזכרת, אינה בפרשת שליחות שהרי הוא לעת עתה אינו ישראלי. א"כ מה שייך לומר שהוא העמיד שליח עבורו. וביותר הרי שחרורו מועיל אף שלא לרצונו (והנושא רחב בפני עצמו במחלוקת רבי מאיר ורבנן בגיטין יא, ב ועיי"ש).

מצאנו ברבותינו האחרונים ב' הגדרות ראשוניות לביאור "קנין מדיון עבד כנעני". וכך, ביאר הקצוה"ח (קצה, ט) קנין ממון לא מחייב מחמת עצם הקנין שישלוחי הכסף יזימים בין ידי הקונה לידי המוכר, אלא כל שקיבל המוכר כסף לידי מהני